

7. Подольская Н. В. Словарь русской ономастической терминологии / Н. В. Подольская. – М. : Наука, 1988. – 192 с.
 8. Черниговская Т. В. От коммуникационных сигналов к языку и мышлению человека: эволюция или революция? / Т. В. Черниговская // Российский физиологический журнал им. И. М. Сеченова, – 2008. – № 9. – С. 117–128.
 9. Шаповал О. С. Комунікативно-стильові параметри вторинної номінації в газетно-журнальній публіцистиці 80-90-х рр. XX ст.: Автореф.... канд. дис. / О. С. Шаповал. – К., 2003. – 20 с.

УДК 811.161.2'276.6

Т. О. Луковенко,

Державний вищий навчальний заклад «Донбаський державний педагогічний університет», м. Слов'янськ

ДО ПРОБЛЕМИ КЛАСИФІКАЦІЇ СПЕЦІАЛЬНИХ ЛЕКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ (ПРОФЕСІОНАЛІЗМІВ)

Стаття продовжує цикл публікацій автора, присвячених дослідженню проблеми класифікації спеціальної лексики. У пропонуваній праці розглянуто функціонування професіоналізмів як невід'ємної складової спеціальної лексики. Проаналізовано критерії розмежування термінів та професіоналізмів.

Ключові слова: спеціальна лексика, термінологія, термін, професіоналізм.

Статья продолжает цикл публикаций автора, посвященный исследованию проблемы классификации специальной лексики. В предложенной работе рассмотрено функционирование профессионализмов как неотъемлемой составляющей специальной лексики. Проанализировано критерии разграничения терминов и профессионализмов.

Ключевые слова: специальная лексика, терминология, термин, профессионализм.

This article continues the series of publications which are dedicated to the problem of classification of special vocabulary. In the present work we are dealing with the operation of professionalisms as an integral part of special vocabulary. The distinction between the terms and jargon are analyzed. Analysis of scientific studies of A. N. Akhmanova, A. Vasiliev, S. Hlovanovoyi, V. Grinyova, N. Zhirmunski, T. Podolski, A. Prystayko, S. Superanskoyi, T. Selov, A. Mikhailov, A. Pavlova, A. Romanov etc. for many decades have repeatedly raised concerns about outlining clear criteria for the distinction between the term and professionalism which demonstrates the lack of a unified view of jargon place in the system of specific lexical items currently. This gives grounds to the author to qualify the risen question as actual problem of modern linguistics. The purpose of the proposed study is to analyze and systematize scientific views on professionalism as an integral part of special vocabulary. Special lexicon is interpreted as vocabulary words or word-combinations, which call objects and concepts inherent in the different sectors of employment or human rights and are not being generally used. The defining features of special vocabulary are believed to be: the recycled lexical items; relatively little use of it; impossibility of partial transformations of elements without the consent with traditional industry; specificity of antonymic relations; preservation of denotative connection; sometimes literal impossibility of translation. The objective of the research is to review the main criteria for differentiation of terms and jargon. Particular attention is paid to the operation of professional jargon. The author believes that professionalisms and professional jargon as units of professional communication are means of expressing certain communicative and pragmatic information, illustrators of interactions between professional communicators, implement it subjective or objective modality.

Key words: special vocabulary, terminology, the term, professionalism.

У термінознавчих розвідках упродовж багатьох десятиліть неодноразово порушували питання щодо окреслення чітких критеріїв розмежування понять термін і професіоналізм. Цій проблемі присвячено наукові студії О. Ахманової, Н. Васильєва, О. Глованової, С. Гриньова, В. Жирмунського, Н. Подольської, Т. Пристайко, О. Суперанської, С. Шелова та ін. До дискусії долучилися Т. Михайлова, О. Павлова, О. Романова та ін. Проте єдиного погляду на місце професіоналізмів у системі спеціальних лексичних одиниць наразі немає. Це дає підстави кваліфікувати порушене питання як актуальну проблему сучасного мовознавства.

Метою пропонованого дослідження є аналіз і систематизація поглядів науковців на професіоналізми як невід'ємну складову спеціальної лексики.

Спеціальна лексика – це слова чи словосполучення, які називають предмети й поняття, що притаманні різним галузям трудової діяльності людини і не є загальноживаними [10, с. 522].

Визначальними рисами спеціальної лексики вважають: вторинне використання лексичних одиниць; обмеженість сфери використання; неможливість часткових трансформацій елементів без узгодження з традицією галузі; специфіку полісемічних та антонімічних відношень; збереження денотативного зв'язку; інколи неможливість дослівного перекладу на інші мови [12, с. 42].

Загальновизнано, що термінологічний статус мають номінативні одиниці трьох класів, які співвіднесені у сфері наукової мови зі спеціальним поняттям чи об'єктом: терміни, номени, професіоналізми.

Завдання нашої розвідки – розгляд основних критеріїв розмежування термінів та професіоналізмів.

На доцільності розмежування термінів і професіоналізмів, які разом становлять поняття спеціальної субмови, наголошують О. Глованова, А. Д'яков, А. Калінін, Т. Кияк, З. Куделько, Т. Михайлова та інші мовознавці.

Так, А. Калінін вважає, що різниця між терміном і професіоналізмом в тому, що термін – це «абсолютно офіційне, прийняте й узаконене в певній галузі науки, виробництва, сільського господарства, техніки позначення, назва будь-якого поняття, а професіоналізм – напівофіційне слово, що розповсюджене (частіше у розмовній мові) серед людей певної професії, спеціальності, не є строгим, науково визначеним поняттям» [4, с. 140].

Т. Пристайко акцентує на тому, що терміни і професіоналізми, маючи близьку або тотожну семантичну характеристику, різко розрізняються узусом, орієнтацією на сферу вживання. Дослідниця зауважує, що обмеження професіоналізмів розмовним стилем професійного спілкування визначає основні онтологічні відмінності від термінів: їх вторинність і образність [9, с. 49].

С. Шелов, розглядаючи опозицію між термінами й професіоналізмами, виділяє такі характеристики останніх: 1) більша або менша ненормованість уживання слова або словосполучення в певному його значенні; 2) функціонально-стильова обмеженість уживання; 3) наявність емоційно-експресивних конотацій [14, с. 82].

На думку З. Комарової, професіоналізми певної галузі знань характеризують менш виражені, у порівнянні з термінами, системні зв'язки [6, с. 18].

Ю. Сложеникіна зазначає, що доміантною сферою функціонування термінів є письмове мовлення, а професіоналізми використовують переважно в усному, розмовному мовленні; професіоналізми виникають в умовах професійного спілкування як вторинні форми вираження і функціують як професійно-розмовні дублети офіційних термінів; для професіоналізмів характерним є прагнення до виразності, образності, експресії, на відміну від термінів, які позбавлені конотації [11, с. 20–21].

Т. Михайлова, з оперттям на розвідки сучасних мовознавців, подає такий перелік критеріїв розмежування досліджуваних мовних одиниць: професіоналізми – це локальні скорочені й спрощені назви, які дублюють терміни, вторинні за утворенням щодо термінів, не мають вузького локального характеру; терміни – унормовані лексичні одиниці, професіоналізми – напівофіційні; терміни функціують в усному та в писемному спілкуванні фахівців певної галузі, професіоналізми – у розмовному мовленні; терміни не мають емоційно-експресивного забарвлення, професіоналізмам властиві конотації (експресивне забарвлення); терміни функціують в усіх галузях наукової та виробничої діяльності людини, професіоналізми найчастіше трапляються в окремих професіях, ремеслах, промислах; терміни можуть утворюватися засобами національної та чужих мов, професіоналізми – на ґрунті національної мови, лише в окремих одиницях трапляються іншомовні елементи; системність – найважливіша ознака термінології, системні зв'язки між професіоналізмами слабші, бо вони називають окремі предмети і видові поняття [8, с. 44–45].

За О. Головановою, професіоналізм, так само як і термін, є вербалізатором спеціального знання, проте створюється й функціонує він переважно в галузі практики, а не теорії. У професіоналізмах зафіксована та частина виробничої інформації, яка актуалізується в щоденних діях і операціях, а тому – через досвід – наближена до особистого світу людини, складає коло її найближчих, повсякденних концептів. Дослідниця вважає, що для професіоналізмів важлива не об'єктивна (як для терміна) і тому усереднена, відірвана від реальності форма знака, а суб'єктивна, пов'язана з образом, грою, творчістю, або що відображає практичне значення суб'єкта професійної діяльності: перцептивні характеристики об'єкта номінації, його дійові властивості тощо [2, с. 98].

Професіоналізми, називаючи те чи те явище, на відміну від термінів не співвідносять його з визначенням, а порівнюють з іншими явищами на основі якоїсь однієї, навіть не головної, зовнішньої ознаки подібності [9, с. 50].

Серед професіоналізмів виділяють два основних типа одиниць:

– власне професіоналізми – відображення специфічних процесів під час предметно-практичної діяльності людей, на кшталт: *кусачки* тощо. Це професіоналізми утворені через метомінізацію та метафоризацію, що визначає такі їхні властивості, як багатозначність та семантична невизначеність: той самий професіоналізм може позначати в різних ситуаціях й контекстах різні об'єкти та поняття. Мовні одиниці цього типу за певних умов можуть набути нормативного характеру й увійти до складу певної терміносистеми (на кшталт: *сліпа* – низька якість друку чи тиснення без використання фольги (*сліпе тиснення*));

– комунікативні професіоналізми – результат фонетичної, граматичної, словотворчої зміни термінів, що пов'язаний з їхнім пристосуванням до умов усної групової комунікації (мовна економія, відображення характеру взаємовідносин між комунікантами тощо). Такі професіоналізми є засобом короткого та ємного обміну інформацією в умовах колективного спілкування (на кшталт: *інструменталка* – інструментальний цех, *роба* – робочий одяг, *швейка* – швацький цех, *шпулька* – шпульний ковпачок і под.) [2, с. 99].

Н. Гарбовський, Л. Капанадзе вважають професіоналізми професійно-розмовними дублетами. На думку науковців, професіоналізми – це вторинні форми вираження офіційних термінів, що виникають і функціують у певних умовах спілкування [1; 5]. О. Толікіна професіоналізми тлумачить як суржикові (розмовно-знижені) синоніми [13]. К. Левковська такі мовні одиниці називає професійними арготизмами [7].

Отже, професіоналізми – це напівофіційні стилістично марковані мовні одиниці (слова або словосполучення), уживані у професійному мовленні вузьким колом фахівців на позначення відомого поняття. Професіоналізми не завжди відповідають нормам літературної мови, бо вони функціують переважно в усному мовленні людей певного фаху. Професіоналізми є неофіційними синонімами до термінів, вони досить різноманітні щодо семантичних характеристик, виникають стихійно переважно на власній мовній основі. Галузеві терміни творять свідомо, часто на ґрунті іншомовних слів та словотворчих засобів.

Різновидом професіоналізмів є професійні жаргонізми.

О. Голованова професійними жаргонізмами маркує такі мовні одиниці, які можуть позначати не тільки значущі професійні об'єкти, але й такі характеристики, властивості, відношення, які не репрезентовані в термінах, бо не беруть участь у побудові логічної моделі певної галузі знань чи діяльності (на кшталт: *висяк* – товар, що залежався у магазині) [2, с. 100].

С. Гриньов головною ознакою, що різнить професіоналізми й професійні жаргонізми, вважає здатність перших набувати за певних умов нормативності й переходити до розряду термінів (на кшталт: *чорна діра*, *миша* і под.). Професійні жаргонізми, за С. Гриньовим, не можуть термінологізуватися, бо «їхня умовність чітко відчувається мовцем» (на кшталт: *нуль* – нульовий цикл будівництва) [3, с. 100].

Професійні жаргонізми – переважно експресивно забарвлені слова й вислови, які є актуалізаторами оцінювальної інформації, що допомагають орієнтуватися у стосунках членів групи, адаптуватися до особливих професійних умов. Вони є не скільки репрезентантами професійної інформації, скільки маркерами, що фіксують, зберігають і передають певний стереотип поведінки членів колективу.

Отже, професіоналізми й професійні жаргонізми, як одиниці професійної комунікації, є засобами вираження певної комунікативно-прагматичної інформації, ілюстраторами професійної взаємодії комунікантів, реалізаторами суб'єктивної чи об'єктивної модальності.

Перспективним видається подальше дослідження професіоналізмів як невід'ємної складової спеціальної лексики.

Література:

1. Гарбовский Н. К. Сопоставительная стилистика профессиональной речи / Н. К. Гарбовский. – М. : МГУ, 1988. – 142 с.
2. Голованова Е. И. Введение в когнитивное терминоведение : учеб. пособие / Е. И. Голованова. – М. : ФЛИНТА : Наука, 2011. – 224 с.
3. Гринев С. В. Введение в терминоведение / С. В. Гринев. – М. : Московский Лицей, 1993. – 309 с.
4. Калинин А. В. Лексика русского языка / А. В. Калинин. – М. : Изд-во МГУ, 1971. – 232 с.
5. Капанадзе Л. А. О понятии «термин» и «терминология» / Л. А. Капанадзе // Развитие лексики современного русского литературного языка. – М., 1965б. – С. 75–85.
6. Комарова З. И. Семантическая структура специального слова и ее лексикографическое описание / З. И. Комарова. – Свердловск : Изд-во Уральск. гос. ун-та, 1991. – 150 с.

7. Левковская К. А. Именное словообразование в современной немецкой общественно-политической терминологии / К. А. Левковская. – М. : АН СССР, 1970. – 163 с.
8. Михайлова Т. В. Семантичні відношення в українській науково-технічній термінології: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / Т. В. Михайлова. – Х., 2002. – 20 с.
9. Пристайко Т. С. Лексико-номинативная организация специального текста: монография / Т. С. Пристайко. – Дніпропетровськ : УкО ІМА-прес, 1996. – 200 с.
10. Розенталь Д. Э. Словарь-справочник лингвистических терминов / Д. Э. Розенталь, М. А. Теленкова. – М. : Астрель, 2001. – 624 с.
11. Сложеникина Ю. В. Терминологическая лексика в общезыковой системе / Ю. В. Сложеникина. – Самара : Изд-во СамГУ, 2003. – 160 с.
12. Суперанская А. В. Общая терминология. Вопросы теории / А. В. Суперанская, Н. В. Подольская, Н. В. Васильева. – М. : Наука, 1989. – 246 с.
13. Толикина Е. Н. Некоторые лингвистические проблемы изучения термина / Е. Н. Толикина // Лингвистические проблемы научно-технической терминологии. – М. : Наука, 1970. – С. 53–67.
14. Шелов С. Д. Терминология, профессиональная лексика и профессионализмы / С. Д. Шелов // Вопросы языкознания. – 1984. – № 5. – С. 76–87.

УДК 811.111:81:39:81'374.3

І. М. Матіяш,

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ

ДИНАМІКА СЕМАНТИЧНОЇ СТРУКТУРИ ЛЕКСЕМИ *FATHER* В КОНТЕКСТІ ЕВОЛЮЦІЇ БРИТАНСЬКОЇ МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ

*У статті здійснюється спроба моделювання британської мовної картини світу XVIII – XXI ст. через призму еволюції семантичної структури слова. У розвідці використовуються доробки у галузі лінгвокультурології та етнолінгвістики. Розглядається трансформація мовної картини світу в контексті аналізу модифікації семантичної структури лексеми *father* на британському лексикографічному матеріалі останніх чотирьох століть.*

Ключові слова: лінгвокультурологія, мовна картина світу, семантична структура слова, лексема, семема, сема.

*В статті осуцествляється попытка моделювання британської мовної картини світу XVIII – XXI століть через призму еволюції семантичної структури слова. В роботі використані наробки в області лінгвокультурології та етнолінгвістики. Розглядається трансформація мовної картини світу в контексті аналізу модифікацій семантичної структури лексеми *father* на британському лексикографічному матеріалі останніх чотирьох століть.*

Ключевые слова: лингвокультурология, языковая картина мира, семантическая структура слова, лексема, семема, сема.

*The article presents the attempt to model the British linguistic world image of the 18th – 21st centuries applying ethnolinguistic and linguistic-cultural surveys. The paper considers the transformation of the world in the context of the analysis of the semantic structure modification of the lexeme *father* using the lexicographical sources of Britain during the last four centuries. The definitions of the lexeme under study are schematically given in the chart in the original language. Using the systemic lexicographical analysis of the linguistic view of the world the attempt is made to connect national cultural features of the English language with social ethnic peculiarities of the native speakers. The point of view at the lexicographical products as the treasury of cultural and historical memory of the nation is given. The semantic structure of the word is considered through the tight connection with the hierarchy of ideas in the mental world model. The modifications of the lexeme structural components, the loss of the existing and the acquirement of new meanings and their shades are bound with both the language development and with the extralinguistic factors such as the development of the community, social, political and historical events.*

Keywords: linguistic culturology, ethnolinguistic, linguistic world image, semantic structure of the world, definition, lexical meaning, lexeme, sememe, seme.

Впродовж останніх десятиліть лінгвістів особливо цікавлять питання ролі мови у пізнанні світу, взаємозв'язку мови і культури, мови і мислення, природи мовної картини світу тощо. Науковими розвідками пропонується немало варіантів вирішення проблем у зазначених площинах, але загальноновизнаної теорії поки що не існує. Слід вказати, що у зв'язку з цим з'явилися нові скерування лінгвістики, які репрезентують новітні дослідження у галузі етнокультурних складових мови, мовної особистості, мовних стереотипів, ведуться дискусії щодо розмежування мовної та концептуальної картин світу та багато ін. В запропонованій статті здійснюється спроба відстежити розвиток британської мовної картини світу, опираючись на структурно-семантичні зміни лексеми *father*.

Витоки розробок відношення мови-мислення і мови-культури сягають Й. Гердера та В. фон Гумбольдта. У «Трактаті про походження мови» (1770) Гердер пов'язав чотири фундаментальні феномени людства – мову, культуру, суспільство і національний дух. Мова за своїм походженням зв'язана із культурою і вдосконалюється разом із суспільством. Філософ впевнений, що в кожній національній мові «втиснутий розум даного народу і його характер» [2, с. 233]. Ці думки продовжив відомий німецький філософ і мовознавець В. фон Гумбольдт. Він вбачає у мові «дух народу», вона є його зовнішнім проявом [3, с. 147]. Він вважав, що з кожною новою мовою ми долучаємося до нової системи думок і відчуттів [4, с. 312]; мова завжди втілює в собі своєрідність цілого народу [4, с. 349]; мови формують та визначають національний характер [4, с. 363]. З допомогою мови можна проникнути у найвищі і найглибші сфери, у всю багатоманітність світу [3, с. 6]. Схожої думки дотримуються Р.А. Будагов, який вважав, що будь-яка національна мова – це не лише окрема система позначень, але і результат своєрідного відображення всієї діяльності людей, які говорять даною національною мовою [6, с. 70].

Таким чином, говоримо про національну специфіку мислення і національну культуру, які знаходять відображення в етнічній мові через формування мовної картини світу (МКС) – «суб'єктивно-об'єктивного образу реального світу». МКС не лише відкриває доступ до пізнання особливостей національного світобачення окремої лінгвокультурної спільноти, але й акумулює її культурне надбання [1, с. 338].

Ю. Д. Апресян вважав, що у картині світу відбиті найважливіші уявлення про внутрішній світ людини, в ній конденсується досвід інтроспекції поколінь, вона відображає окремий спосіб сприйняття та організації світу [8, с. 55]. Основоположник